

Эти два методических пособия тесно связаны. Они предполагают совместную творческую деятельность учителя и учащегося. Тетрадь для детей – это путеводитель в мир книг и их чтения. А реализация отражена в методическом пособии для учителя, помогающем ему креативно подходить к организации читательской деятельности детей.

При этом важно помнить, что литература нужна человеку для того, чтобы приобрести определенный жизненный опыт, научиться оригинально мыслить, кем бы он ни работал дальше, чтобы он дальше ни изучал, ему необходимо чтение книг. Книга говорит с нами, а мы у неё учимся думать, правильно общаться. Книга – уникальный источник, она раскрывает исторические пути развития общества. Научите детей любить книгу!

Литература

1. Воропаева, В.С. Внеклассное чтение 2-4 классы: методические рекомендации / В.С. Воропаева, Г.С. Куцанова. – Минск: Аверсев, 2020. – 144 с.
2. Воропаева, В.С. Литературное чтение во 2 классе: учебно-методическое пособие для учителей учреждений общ., сред. образования на рус. яз. обучения / В.С. Воропаева, Г.С. Куцанова. – Минск: НИО, 2022. – 208 с.
3. Воропаева, В.С. Как научить детей любить книгу, чтение / В. С. Воропаева // Пачатковае навучанне. – 2023. – №4. – С. 8-10.
4. Супрун, А.Е. К психолингвистической характеристике интерференции / А. Е. Супрун // Вопросы преподавания русского языка в школе с белорусским языком обучения – Мн., 1977. – С. 21.

А. У. Вострыкава

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

УДК 821.162.3:028.02

БЕЛАРУСКАЯ РЭЦЭПЦЫЯ ЧЭШСКАГА ГІСТАРЫЧНАГА РАМАНА

Ключавыя словы: чэшскі гістарычны раман, рэцэпцыя, беларускія пераклады, параўнальны аналіз, бібліяграфія даследаванняў.

У артыкуле разглядаецца рэцэпцыя чэшскага гістарычнага рамана ў беларускай культурнай і навуковай прасторы. Аўтар дае агляд літаратуразнаўчых даследаванняў, прысвечаных чэшскаму гістарычнаму раману. Характарызуе іх сутнасць і падыходы навукоўцаў да твораў. Называе існуючыя пераклады гістарычнай прозы з чэшскага прыгожага пісьменства. Важнай часткай артыкула з'яўляецца бібліяграфічны спіс існуючых крыніц па тэме.

BELARUSIAN RECEPTIONCZECH HISTORICAL NOVEL

Key words: Czech historical novel, reception, Belarusian translations, comparative analysis, bibliography of research.

The article examines the reception of the Czech historical novel in the Belarusian cultural and scientific space. The author provides an overview of literary studies devoted to the Czech historical novel. Describes their essence and approaches of scientists to works. Names the existing translations of historical prose from Czech beautiful writing. An important part of the article is the bibliographic list of existing sources on the topic.

Рэцэпцыя чэшскага гістарычнага рамана беларускім літаратуразнаўствам пачынаецца, галоўным чынам, з 90-х гг. XX ст. На нашу думку, гэтаму спрыяла адкрыццё ў названы перыяд славянскага аддзялення на філалагічным факультэце БДУ, дзе з'явілася спецыяльнасць “Багемістыка”. Пачынальніцай і “маці” беларускай багемістыкі стала д.ф.н., праф. І. В. Шаблоўская. Менавіта ёй належаць артыкулы, прысвечаныя развіццю чэшскай літаратуры, змешчаныя ў энцыклапедычных выданнях “Беларуская савецкая энцыклапедыя” [14, 15], якая выходзіла яшчэ ў 1970-я гг., і “Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва” – пяцітомнік стаў фактам навуковага і культурнага жыцця нашай краіны ў другой палове 1980-х гг. [16]. Што ж тычыцца менавіта чэшскага гістарычнага рамана, то прафесар Шаблоўская І.В. не проста згадвае пра творчасць стваральніка чэшскага гістарычнага рамана Алоіса Іраска ў 11-м томе выдання, але і прысвячае яго творчасці манаграфічны артыкул у 5-м томе, дзе даецца пералік яго гістарычных твораў. Даследчыца чэшскай літаратуры зазначае: “З імем Іраска звязаны росквіт чэшскага гістарычнага рамана. Уздымаючыся да рэалістычнага разумення гістарычнага працэсу, Ірасек паказаў народ галоўнай дзейнай сілай” [14, с. 146]. Літаратуразнаўца падкрэслівае прыналежнасць чэшскага творцы да рэалістычнага метаду, які панаваў у тыя часы ў чэшскім прыгожым пісьменстве, а таксама акцэнтуюе яго канцэпцыю гісторыі, згодна з якой ён лічыў, што рухальнікам гістарычных змен з’яўляецца народ, маса, таму ў сваіх раманах-эпапеях Ірасек звяртаўся да гусіцкага перыяду і да часоў Нацыянальнага адраджэння, адлюстравалі розныя сацыяльныя пласты і паказалі іх ролю ў пазітыўных зменах чэшскага грамадства. У агульным артыкуле БСЭ і ЭЛіМ па тэндэнцыях чэшскай літаратуры Шаблоўская таксама ўзгадвае А. Іраска і называе яго раманы-эпапеі, паколькі менавіта гэты чэшскі пражанік стаў стваральнікам і першапраходцам ў эпапеі, манументальным жанры літаратуры

XIX стагоддзя, чым была прадэманстравана сталасць літаратуры і літаратурнага працэсу на чэшскіх землях ужо ў другой палове XIX ст. і паступовая сінхранізацыя літаратурнага жыцця з еўрапейскімі літаратурнымі тэндэнцыямі.

Аўтарам дадзенага артыкула ў 18-томную Беларускую энцыклапедыю ў 2003 г. быў напісаны раздзел пра развіццё чэшскай літаратуры, дзе пачаткі чэшскага гістарычнага жанра былі звязаны з імем Алоіса Іраска. Таксама называлася ў якасці знакавай асоба Уладзіслава Ванчуры, чэшскага-празаіка наватара першай паловы XX ст., які зрабіў сутнасны ўнёсак у развіццё чэшскай гістарычнай прозы. У артыкуле быў акцэнтаваны росквіт гістарычнага жанру ў чэшскай літаратуры ў другой палове XX ст., звязаны з творчасцю В. Капліцкага, У. Нэфа, Б. Ржыгі, І. Томана і інш. [3].

Асобую старонку даследаванняў гістарычнага жанру ў чэшскай літаратуры складаюць вучэбныя і вучэбна-метадычныя дапаможнікі, у якіх аналізуецца творчасць слынных прадстаўнікоў чэшскага гістарычнага рамана і выяўляецца іх тэматычная і мастацкая адметнасць. Так, у 1995 г. І. В. Шаблоўская выдала дапаможнік па паэтыцы чэшскага рамана XX стагоддзя [17], у якім, сярод іншых, быў раздзел, прысвечаны чэшскаму мысліцелю і белетрысту, Уладзіславу Ванчуры, празаіку-авангардысту, які пісаў таксама гістарычную прозу. Беларуская літаратуразнаўца піша пра трохтомную эпопею “Карціны з гісторыі народа чэшскага”, якая стваралася ў гады Другой сусветнай вайны. “Работа Ванчуры над гістарычным раманам-хронікай была працягам яго антыфашысцкай дзейнасці і намаганнем абудзіць годнасць нацыі, якая зноў падчас мюнхенскіх падзей згубіла сваю незалежнасць і была далучана да гітлераўскага рэйха ў якасці Пратэктарата Чэхіі і Маравіі”, — зазначае даследчыца [17, с. 24.]. Значэнне “Карцін...” Ванчуры суадносіцца са шматтомнай эпопеяй дзеяча Нацыянальнага адраджэння Ф. Палацкага “Гісторыя чэшскага народа” і прозай чэшскага класіка А. Іраска. І. В. Шаблоўская адзначае манументальнасць твора Ванчуры, у якім спалучаюцца фантазія, міфы, хроніка, народныя паданні, былое і сучаснасць. Багемістка асабліва вылучае вобраз першага чэшскага летапісца Космаса. “Летапісец Космас пададзены ў Ванчуры як мастацкі вобраз і як жывы чалавек адраджэнскага тэмпэратменту, чалавек магутных парываў і апетыту, які прымушае ўспомніць герояў Рабле” [17, с. 25]. Творчасць Ванчуры ставіцца ў шэраг найлепшых здабыткаў еўрапейскай раманістыкі. Артыкул пра Ванчуру ўвайшоў і ў манаграфію І. В. Шаблоўскай “Сусветная літаратура ў беларускай прасторы: рэцэпцыя, тыпалогія, кантакты” [18].

Беларуская літаратуразнаўца Н. В. Булацкая выдала ў 1915 г. вучэбна-метадычны дапаможнік “Славянскія літаратуры: класіка і сучаснасць: (болгарская, польская, сербская, чэшская)”, дзе

ў раздзеле па чэшскай літаратуры акрэсліваецца месца і роля пачынальніка гістарычнай прозы А. Іраска, які чытаў лекцыі будучаму класіку і аўтару “Прыгод удалога ваякі Швейка” Яраславу Гашаку. Згадваюцца і слынным гістарычным раманістам У. Нэф і У. Ванчура [2, с.107-109].

Аўтару гэтай работы належыць вучэбна-метадычны дапаможнік “Чэшскі гістарычны раман 1940 — 1980 гг.”, у якім выяўляецца адметнасць развіцця гістарычнага рамана пазначанага перыяду і даецца шырокая панарама мастацкіх практык майстроў названага жанру: У. Нэфа, М. В. Кратахвіла, Ё. Томана, У. Кёрнера. Падрабязна аналізуюцца знакавыя раманы чэшскіх творцаў.

Увасабленне гістарычнага мінулага ў кампаратыўным аспекце даследавала ў сваіх артыкулах Г.В. Навасельцава, параўноўваючы асобныя мастацкія феномены чэшскай і беларускай літаратур [8, 9, 10]. Беларуская навукоўца звяртаецца як да мастацкіх твораў XIX, так і XX стагоддзя. Яна вылучае тры этапы станаўлення тэмы мінулага ў названых літаратурах: маральна-этычнага, нацыянальна-рэлігійнага і нацыянальна-патрыятычнага асэнсавання, прычым гаворка ідзе як пра прозу, так і пра паэзію. Першым праявітым творам чэхаў на гістарычную тэматыку Г.В. Навасельцава лічыць апавесць Ё. Лінды “Зара над паганскім светам, або Вацлаў і Баляслаў. Малюнак з айчыннай старажытнасці” (1818). Такая ж пазіцыя большасці сучасных чэшскіх літаратуразнаўцаў, хаця сёння Ё. Лінда лічыцца ўсяго толькі папярэднікам гістарычнага жанру. У межах гістарычнай прозы даследчыца разглядае раман Св. Чэха пра падарожжа пана Броўчка ў гусіцкія часы і раман К. Светлай “Дом “Ля пяці званочкаў”, які інтэрпрэтуецца як твор пра супрацьстаянне каталіцызму і пратэстанцтва. Гэтыя творы, сапраўды, маюць значны гістарычны кантэкст, аднак у гісторыі чэшскай літаратуры прозу Св. Чэха традыцыйна інтэрпрэтуюць у сатырычным рэчышчы, ставячы ў адзін шэраг з творамі Свіфта і інш., а названы раман К.Светлай належыць да “пражскага цыклу”, дзе апісваецца пражскі асяродак. Тым не менш, мы лічым, што вельмі цікава і слушна акцэнтаваць менавіта гістарычны складнік у названых чэшскіх аўтараў. Таксама аб’ектам навуковага аналізу ў адным з артыкулаў Г. В. Навасельцавай становіцца гістарычная проза У. Ванчуры і У. Караткевіча [10], якія характарызуюцца з пункту гледжання ўвасаблення “міжчасавога правалу” і “філасофіі гісторыі” ў творах чэшскага і беларускага класікаў. Работы Г. В. Навасельцавай нам падаюцца вельмі грунтоўнымі і перспектыўнымі для асэнсавання гістарычнага жанру ў чэшскай літаратуры, а таксама важнымі, паколькі напісаны ў рэчышчы кампаратыўнага вывучэння чэшскай і айчыннай класікі.

Трэба таксама згадаць плён навуковай працы Петэра Тэмпфлі, які праз прызму літаратуры пра мінулае параўноўвае Закарпацкую трылогію І. Ольбрахта і апавесць З. Бядулі “У дрымурых лясках” [13].

Значны ўклад у даследаванне чэшскай літаратуры зрабіла беларуская літаратуразнаўца і перакладчыца Н.Б. Рашэтнікава, якая не толькі характарыхавала тыпалагічныя сыходжанні чэшскай і беларускай мастацкай парадыгмы [11, 12], але і перакладала асобныя творы славянскіх чэшскіх пісьменнікаў [1,2]. Так, ёй здзейснены мастацкі пераклад асобных частак “Старадаўніх чэшскіх паданняў” стваральніка чэшскага гістарычнага рамана А. Іраска: “Пра чэхаў”, “Дом Фаўста”, “Прароцтва Сібілы”, “Бланіцкія рыцары”; гістарычных легенд Юліуса Зэра: “Тры легенды пра ўкрыжаванне”, “Інултус (Пражская легенда)”, “Самко Птах (Славацкая легенда)”, “ElCristodeLaLus (Таледская легенда)”; апавядання на гістарычную тэму зоркі чэшскага рамантызму К.Г. Махі “Віясіл Віясілавіч”. Увогуле падкрэслім, што мастацкі пераклад – адзін са значнейшых элементаў рэцэпцыі той ці іншай нацыянальнай літаратуры і розных мастацкіх феноменаў. На жаль, чэшская гістарычная проза амаль не перакладалася на беларускую мову. Акрамя ўжо названых перакладаў Н.Б.Рашэтнікавай, трэба вылучыць пераклад рамана “Скалакі” А. Іраска, які пабачыў свет у 1974 г. і быў выкананы Я. Васілёнкам і М. Татурам.

Такім чынам, вывучыўшы літаратуразнаўчую і перакладчыцкую рэцэпцыю чэшскага гістарычнага рамана ў беларускай культурнай і навуковай прасторы, можна зрабіць высновы пра фрагментарнасць і недастатковую прэзентаванасць названага жанру. Таксама акцэнтуюм увагу на тым, што многія даследчыкі гавораць не пра ўласна гістарычны жанр у сучасным разуменні, а пра літаратуру аб мінулым, што ўносіць свае карэктывы ва ўспрыманне як самой тэмы, так і ўплывае на выбар аб’ектаў даследавання.

Літаратура

1. Ад падання да рамана: выбраныя творы чэшскай прозы XIX – першай паловы XX стагоддзя: вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічнага факультэта / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. – Мінск : Выдавецкі цэнтр БДУ, 2010. – 161 с.
2. Булацкая, Н. А. Славянские литературы: классика и современность: (болгарская, польская, сербская, чешская): учебно-методическое пособие для студентов всех специальностей учреждения образования “Белорусский государственный университет культуры и искусств” / Н. А. Булацкая. – 2-е изд., переработанное и дополненное. – Минск : БГУКИ, 2015. – 164 с.
3. Вострыкава, А. У. Чэшская літаратура / А. У. Вострыкава // Беларус. энцыкл.: у 18 т. – Мінск: “Беларуская энцыклапедыя”, 2003.- Т.17. – С.343-344.
4. Вострыкава, А. У. Жанрава-стылёвыя дамінанты чэшскага рамана другой паловы XX стагоддзя / А. У. Вострыкава. – Мінск : БДУ, 2016. – 198 с.
5. Вострыкава, А. У. Чэшскі гістарычны раман 1940 – 1980 гг. [Электронны рэсурс]: вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі, якія навучаюцца па спецыяльнасці 1-21 05 04 “Славянская філалогія” / А. У. Вострыкава. – Мінск : БДУ, 2019. – 1 электронны аптычны дыск (CD-ROM). – (Электронная бібліятэка БГУ).

6. “Гэты цудоўны край – зямля чэхаў...”: выбраныя творы з чэшскай літаратуры XIX стагоддзя: вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічнага факультэта / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. – Мінск : Выдавецкі цэнтр БДУ, 2009. – 171 с.
7. Ірасек, А. Скалакi / А. Ірасек. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1974. – 220 с.
8. Навасельцава, Г. В. Увасабленне гістарычнага мінулага ў беларускай і чэшскай літаратурах XIX стагоддзя / Г. В. Навасельцава // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта : навукова-тэарэтычны часопіс / Установа адукацыі “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”. – 2008. – № 2. – С. 50–57.
9. Навасельцава, Г. В. Славянская проза пра мінулае ў тыпалагічных сыходжаннях: Ян Баршчэўскі і Карэл Ярамір Эрбен / Г. В. Навасельцава // Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце : матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, 21–22 кастрычніка 2010 года / [рэдкалегія: Г. А. Арцымёнак, В. І. Русілка (адказныя рэдактары) і інш.]. – Віцебск, 2010. – С. 194–197.
10. Навасельцава, Г. В. Мастацкае асэнсаванне мінулага ў прозе Уладзіміра Караткевіча і Уладзіслава Ванчуры / Г. В. Навасельцава // Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова : навуковы і метадычны часопіс. – 2009. – № 2/3. – С. 131–137.
11. Рашэтнікава, Н. Б. Некаторыя аспекты тыпалогіі чэшскай і беларускай літаратур: паэтыка сюжэтаў / Рашэтнікава Ніна // Міфалогія – фальклор – літаратура: праблемы паэтыкі : зборнік навуковых прац / Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Філалагічны факультэт, Кафедра тэорыі літаратуры, Кафедра беларускай літаратуры і культуры. – Мінск, 2002–2008. – Вып. 6. – С. 93–99.
12. Рашэтнікава, Н. Б. Развіццё жанраў прозы ў чэшскай і беларускай літаратурах XIX стагоддзя / Рашэтнікава Н. Б. // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай : матэрыялы IX міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 70-годдзю філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Мінск, 15–17 кастрычніка 2009 г. : у 2 ч. / пад рэдакцыяй В. П. Рагойшы. – Мінск, 2010. – Ч. 1. – С. 86–91.
13. Тэмпфлі, П. Тэматычныя і паэтычныя асаблівасці апавесці Змітрака Бядулі “У дрымучых лясах” : параўнальны аналіз з Закарпацкай трылогіяй Івана Ольбрахта / П. Тэмпфлі // Моўна-культурная прастора Брэсцка-Пінскага Палесся : зборнік навуковых артыкулаў : [у 2 ч.] / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Установа адукацыі “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”, Кафедра гісторыі беларускай мовы і дыялекталогіі. – Брэст, 2011. – Ч. 2. – С. 152–160.
14. Шаблоўская, І. В. Ірасек / І. В. Шаблоўская // Бел. сав. энцыкл.: у 12 т. – Мінск, 1972. – Т. 5. – С. 146.
15. Шаблоўская, І. В. Чэхаславакія. Літаратура / І. В. Шаблоўская // Бел. сав. энцыкл.: у 12 т. – Мінск, 1972. – Т. 11. – С. 272–273.
16. Шаблоўская, І. В. Чэхаславакія літаратуры / І. В. Шаблоўская // Энцыкл. літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 т. – Мінск: выдавецтва “Беларуская савецкая энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі, 1987. – Т. 5. – С. 541–544.
17. Шаблоўская, І. В. Паэтыка чэшскага рамана XX стагоддзя: вучэбны дапаможнік па курсу “Гісторыя чэшскай літаратуры” для філалагічнага факультэта, славянскага аддзялення / І. В. Шаблоўская. – Мінск : Белдзяржуніверсітэт, 1995. – 62 с.
18. Шаблоўская, І. В. Сусветная літаратура ў беларускай прасторы: рэцэпцыя, тыпалогія, кантакты / І. В. Шаблоўская. – Мінск : Радыёла-плюс, 2007. – 302 с.